

mokslas • menas • literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1980 METAI

GRUODŽIO MĖN. 13 D. / DECEMBER 13, 1980

PART TWO — Nr. 291 (45)

Jonui Jablonskiui skirtas numeris:

Prie Jono Jablonskio sukakčių.
P. Jonikas rašo apie tarmių vaidmenį
jablonskinėje rašyboje.
Petronėlės Orintaitės prisiminimai ir
kitokie svarstymai apie Jono Jablons-
kio paaukotą gyvenimą.
Jono Jablonskio gyvenimo ir darbų
reikšmingosios datos.
Jonas Jablonskis moko ir bara rašy-
tojus.
Bernardo Brazdžionio eilėraštis.
Ar paseno Jablonskis? — Bronio Railos
atsiminimų akimirkos nuo J. Jablons-
kio kapo ir vėliau.

TARMIŲ VAIDMUO JABLONSKINĖJE RAŠYBOJE

P. JONIKAS

Jonas Jablonskis, mokslą bai-
gęs, visą savo amžių rūpinosi mū-
sų bendrinės rašomosios kalbos
puoselėjimu (žr. Didysis mūsų
kalbos ugdytojas ir normintojas
— Draugas, 1980.II.23). Tada,
tautinio atgijimo metu, bendroji
rašto kalba buvo ir pati svarbi
bendrojo mūsų tautinio darbo
forma, jo jungtis. Tad neišven-
giamai Jablonskis turėjo daug dė-
mesio skirti ir rašybai, jos tvar-
kymui. Faktiškai jis atsidėjęs ja
rūpinosi per 40 metų, pasirėmęs
ypač Kuršaičio, Sleicherio, Jauni-
aus rašybos ir to meto mūsų
rašybine praktika bei jos polini-
kais. Tas rašybos tvarkymas, ge-
rinimas, lengvinimas, sistemini-
mas buvo ir pats, nelengvas dar-
bas. Mat visa tai, kaip ir pats
Jablonskis pažymėjo, buvo susiję
su daugeliu dalykų: kalbos moks-
lu, tarmėmis, logika, praktika ir
kt.

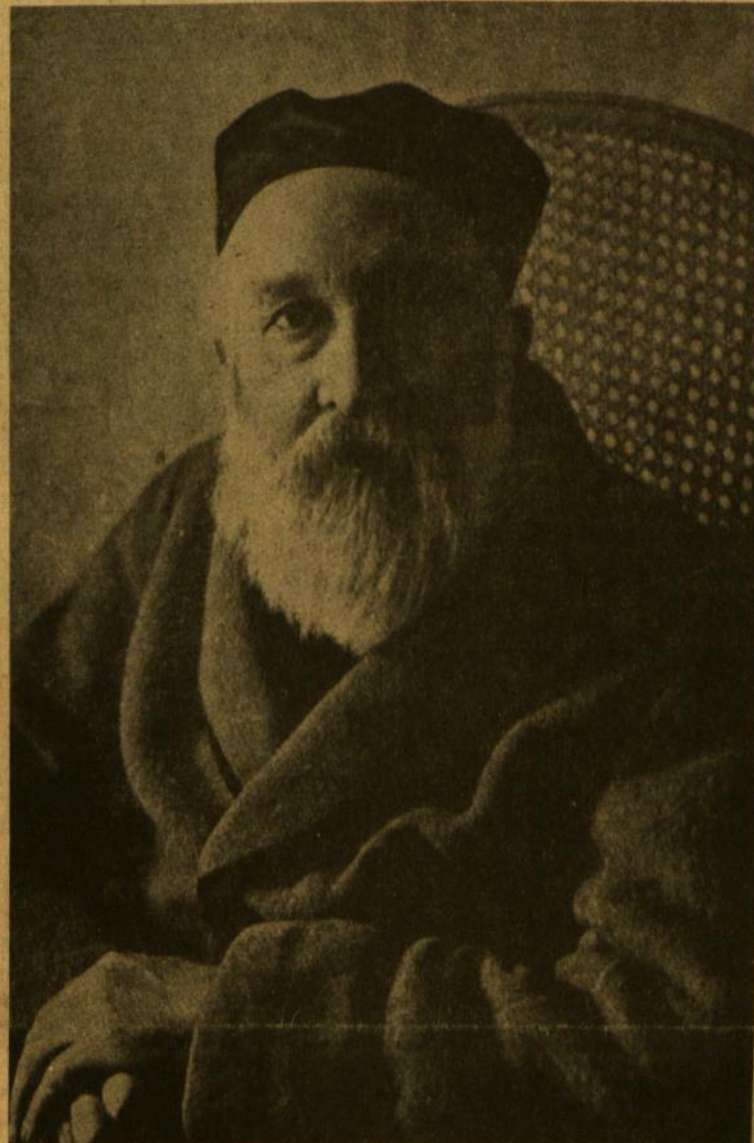
Čia tenorėčiau paliesti rašybos
santykį su tarme bei tarmėmis,
kaip ji vaizdavosi, suprato Jablons-
kis.

Ankstesnis tarmių derinimas rašyboje

XIX a. antroje pusėje, rim-
čiau ėmus rūpintis mūsų rašo-
mosios kalbos, skiriamos visiems
lietuviams, tvarkymu, ugdymu,
norminimu, ryškiau iškilo tos kal-
bos tarminio pagrindo klausimas:
ar rašomąją kalbą reikia remti
viena kuria tarme, ar keliomis
(gal visomis)? O jei keliomis, tai
kaip jos rašte, rašyboje suderin-
tinos?

Tada ne vienam Didžiosios
Lietuvos autoriui, besirūpinan-
čiam bendraisiais lietuviybės rei-

kalais, atrodė netinkama pasi-
rinkti vieną tarmę rašomosios
kalbos pagrindu, paniekinus ki-
tas tarmes. Buvo linkstama rašy-
ti arba savo (autorius) tarme,
paliekant (net patariant) skaity-
tojui raštą persiskaityti vėl savo
tarmę; arba, kaip tai darė rašo-
mosios kalbos teorijos kūrėjai A.
Baranauskas ir K. Jaunius (abu
tos kalbos mokę klierikus Kauno
kunigų seminarijoje), pats raštas,
skiriamas visiems lietuviams, tu-
rėjo remtis įvairių tarmių suder-
nimu. Derinant teko pirmiausia
kreipti dėmesį į garsyną, kalbos
garsus, nes tarmės ryškiausiai iš-
siskiria garsinėje srityje, ypač bal-
sių ir dvibalsių tarimu. Tad deri-
nimas labiausiai turėjo atspindėti
raidynę: mat atskiros raidės
turėjo pasidaryti bendrais simbo-
lais, kurie turėjo rodyti įvairių
tarmių tarmėse. Ypač Jaunius su-
paprastą lietuviškų
raštų raidyną, įvesdamas ir nau-
jų rašmenų, o senuosius apkrau-
damas įvairiais diakritiniais (pri-
dėtiniais) ženklais, kad tik jie
tiksliau rodytų skaitytojų raš-
mens atstovaujamus tarminius
garsus atitiktumėn. Pavyzdžiui,
Jaunius vartojo trejų rašmenų
dabartinės mūsų bendrinės kal-
bos dvibalsiui ie reikštis: *ie*, kai vi-
si lietuvių tarė *ie* (kaip žodyje
diedas); *i* su maža viršuje patup-
dyta *e*, kai vienoje tarmėje buvo
tariama *ie*, kitoje *ei*, trečioje *i* il-
ga (kaip žodyje *pieva*); *y* ilgą
(tačiau rašomą kaip *u* su tiesiai
pratesta žemyn kairiosios pusės
lazdele) su viršuje patup-
dyta mažąja *e*, kai aukštai-
čiai tarė *ie*, o visi žemaitiai ir ilga
(kaip žodyje *priedai*). Tokia Jau-

Prof. Jonas Jablonskis (1860. XII. 30 — 1930. II. 23)

niaus rašyba (jos raidynas), kad
ir buvo teoriškai nuoseklesnė, tik-
slesnė, visuotiniam praktikos rei-
kalui pasidarė painesnė, sunkes-
nė.

Tos tarmės derinančios rašo-
mosios kalbos svarbi ypatybė, pa-
ties A. Baranausko mokymu, bu-
vo ta, kad ji, kalba, bendra tegy-
vavo rašte, rašto formoje, o skai-
toma ji turėjo subyrėti į tarmes,
nes mat bendrasis raštas kiekvie-
nos tarmės atstovo turėjo būti
skaitomas pagal savo tarmę. To
reikalauti todėl, kad, kaip Bara-
nauskas teigė, nenorėta nė vienos
tarmės paniekinti (ypač kad kiek-
vienam lietuviui vis savoji tarmė
atrodė geresnė už kitas); bet, ma-
tyt, ir todėl, kad viena kuri tar-

mė (kad ir vakarų aukštaičių pie-
tiečių), suprantama, visoje Lie-
tuvoje nebuvo tada pažįstama,
nes lietuviška mokykla (beveik
vien pradinė) ano meto sąlygo-
mis negalėjo tokios vienos tarmės
pažinimo paskleisti įvairiatarmė-
je to meto lietuvių visuomenėje.

Laikraščiai ir Jablonskis atmeta tarminę rašybą

Dėl savo nepraktiškumo tar-
mių derinimas visiems lietuviams
skiriamose rašomojoje kalboje,
tuo pačiu ir tarminė rašyba jau
"Aušroje" (1883 - 1886) buvo at-
mesta. "Aušra" mūsų rašomosios
kalbos pagrindu priėmė vakarų
aukštaičių pietiečių tarmę, kuri
apskritai, bent garsyne ir morfo-
logijoje, ėjo ir Maž. Lietuvos raš-
tų kalbos pagrindu. "Aušra" pa-
sėkė ir kiti Didž. Lietuvos laik-
raščiai. Prieš pradėdami leisti
"Varpą", būsimieji varpininkai,
1888 m. susirinkę Marijampolėje,
Petriui Kiaučūnui (kuris buvo
vienas ir "Sviesos" laikraščio kal-
bos taisytojų) patarus, "Varpo"
kalbą nutarė remti Fr. Kuršai-
čio gramatika (Grammatik der
litauischen Sprache, 1876). Ta-
tai, matyt, reiškė, kad jie priima
tos gramatikos (besiremiančios
Maž. Lietuvos aukštaičių tarme)
garsyną bei morfologines lytis ir
jų rašybą, bent iš principo.

Ir Jablonskiui, kuris paskuti-
niuose XIX a. dešimtmetyje labiau
suaipino su latvių ir kai kurių
kitų atgyjančių mažųjų tautų ra-
šomosios kalbos kūrimosi klau-
simais, tos vienos vakarų aukštai-
čių tarmės pasirinkimas, eilės
laikraščių ir autorių jau prakti-
kuojamas, atrodė tinkamas. Šia
tarme — garsyno ir formų (mor-
fologijos) požiūriu — remiasi ir
jo 1901 m. "Lietuviškos kalbos
gramatika" (parašyta kartu su

P. Avižoniu), nors žodyno ir sin-
taksės srityje ten leidžiama pri-
reikus tą tarmę "suremti" ir ki-
tomis tarmėmis. Tad Jablonskis,
pritardamas anų laikraščių ir au-
torių praktikai, atmetė tarmių de-
rinimo principą visiems lietu-
viams skiriamose rašto kalboje.
Atmetė ir tarminę rašybą, kaip
ją buvo supratę A. Baranauskas
ir ypač K. Jaunius.

Plėsis rašomosios tarmės pažinimas — mažės rašyboje atsižvelgimas į kitas tarmes

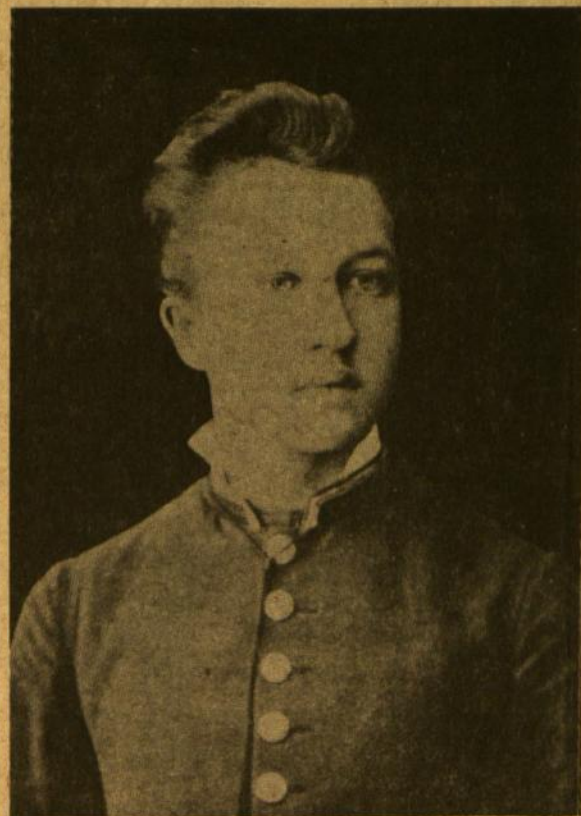
Tačiau vis dėlto tam tikras tar-
minis aspektas paliko ir jablons-
kinėje rašyboje.

Kaip matėme, Jablonskis yra
pažymėjęs, kad rašybos sudary-
tojas turi atsižvelgti į įvairius ją
sąlygojančius veiksnius, įskai-
tant ir tarmes. O pastarasis daly-
kas sunkina bendros visiems lie-
tuviams skiriamos rašybos suda-
rymą, nes kiekvienos tarmės at-
stovas meilytų, kad rašyba jo tar-
mei taikytųsi. Vis dėlto atrodė,
kad Jablonskis nepaneigė visiškai
ir baranauskinio principo, jog
reikia rašyti vienaip, o kas para-
šyta — tarti savaip, anot Jablons-
kio, kaip mokins ar skaitytojas
bemoka, sugeba. 1914 m. Jablons-
kis rašė: "Reikėtų visada prisiminti,
kad rašyboje viena yra šiaip ar
taip rašyti, kita — parašyti tie-
žodžiai skaityti. Gimtosios kalbos
mokytojas, kuriam ypačiai rūpi
rašyba, turi savo mokinį išmokyti
pirmiausia rašyti. Mokins tes-
tarie, kaip gali, kaip moka, kaip
yra paprastes" (Jablonskio raštai
III, 64. Kaunas, 1934). O taip
Jablonskis siūlė daryti dėl to,
kad, kaip minėjome, tada pati
vakarų aukštaičių tarmė toli gra-
žu negalėjo būti plačiai kitų tar-
mių lietuviams pažįstama.

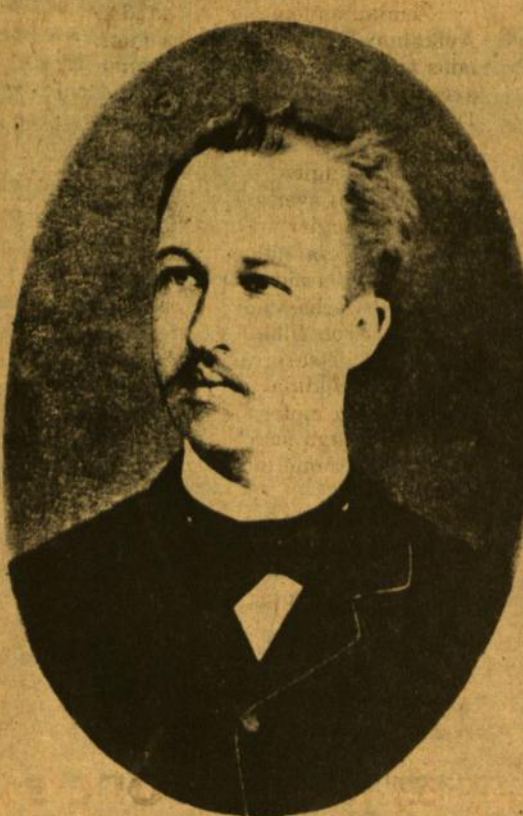
Tačiau Jablonskiui tas tarmi-
nis tarimas turėjo būti perein-
namojo pobūdžio, kol mokinsys,
skaitytojas (ar ir rašantis) iš-
moks rašomosios kalbos pagrin-
do — vakarų aukštaičių — tarmę.
Jablonskis sakėsi (1914), kad jis,
iš įvairių tarmių kilusius moki-
nius kalbos mokydamas, pats ta-
riąs "taisyklingai" (vad. aukštai-
tiškai vakarietiška), bet nereik-
kalaujas, kad ir jo "vabalai"
(mokiniai) lygiai taip pat tartų.
Tačiau jie ilgai pamažėle
imę įprasti daug ką tarti taip,
kaip ir jis, jų mokytojas. Dar
1893 m. Jablonskis rašė "Varpe":
"...jei dabartinė raštų kalba eis
pilnyn ir tobulyn, nesimainyda-
ma dialektiškai (=savo formose),
tad ir vėliau ar anksčiau
mes norėsime, kad visi Augštai-
čiai ir Žemaitiai, mokėtų kalbėti
ir tarti taip, kaip kalbės Lietu-
vos pirmuoliai, inteligentai, no-
rėsime savo Lietuvoje girdėti vi-
sus vienodai ištarint ir kalbant"
(ten pat, psl. 5).

Bet nors tokios vienos tarmės
pažinimas ir nebuvo dar tada į-
vairiose mūsų krašto vietose iš-
plitęs, rašybos — kaip ne tik
Jablonskis, bet ir kiti rašomąja
kalba besirūpinę autoriai (Bara-
nauskas, Jaunius...) reikalavo —
reikėjo mokytis ir laikyti vienos.
Jablonskis net prasiitarė (1914),
kad įvairių tarmių mokinius
lengviau išmokyti taisyklingai,
vienaip rašyti, negu svetima
jiems tarmę žodžius tarti.

O kol pati viena rašomosios
gramatika" (parašyta kartu su
(Nukelta į 2 psl.)

Jonas Jablonskis, abiturientas, 1881 m.

Jonas Jablonskis, baigęs universitetą 1884 m.

Kertinė Paraštė

Prie Jono Jablonskio sukakčių

Praeities šimtmečiuose daug
žmonių ir daug kitokių aplinky-
bių formavo lietuvių bendrinės
kalbos susidarymą. Tačiau galu-
tiniam jos suformavimui ir
paskutinio taško pastatymui rei-
kėjo vieno atitinkamo žmogaus.
Reikėjo žmogaus su igimta kalbi-
nės kultūros nuovoka, reikėjo ne
vien tik mokslininko, bet ir kas-
dieninės šnekamosios kalbos
praktiko. Reikėjo visus siūly-
mus suvesti taip, kad lietuvių kal-
ba tiktų (ir jau visiems laikams)
tik bendrajam visų lietuvių su-
sižinojimui, tiek grožinės litera-
tūros kūrimui, tiek šačiausiui
mokslo veikalu rašymui. Ir kaip
tik pačiu laiku, labiausiai prie-
brėmusiu laiku, mūsų tautai
lemta buvo sulaukti Jono Jابلonskio.

Jeigu sakoma, kad žydų tauta
per tūkstančius metų nuo išny-
kimo apsaugojo jų religiją, tai lie-
tuvių tauta nuo pražūties išgel-
bėjo tik lietuvių kalba, juodžiausiais
šimtmečiais išsaugota tar-
tum šventoji gabija. Juk jeigu su
Vytauto mirtimi būtų greitai už-
gesusi ir lietuvių kalba, kuo šian-
dien mes besiskirtume nuo len-
kų, turint minty politines jų
apaštalavimo tendencijas. Ta-
čiau kol lietuvių kalba gūžėsi tik
šiaudinėse pastogėse, visuotinė
netapdama kultūros sričių kalba,
kalbos nykimo ir žmonių nutau-
timo pavojus niekada nebuvo
atsėkęs.

Ir Jonas Jablonskis čia padarė
tai, ką, vieno žmogaus pastan-
gas sveriant, beveik negalima
nė įsivaizduoti. Kitos tautos, for-
muodamos bendrinę savo rašti-
jos kalbą ir turėdamos daug fak-
tais gausesnę, ilgesnę ir kur kas
palankesnę savų kalbų vystymo-
si patirtį, vis dėlto užtruko šimt-
mečius. Lietuvių tauta, didžia da-
limi Jablonskio dėka, visa tai tu-
rėjo padaryti staiga ir beveik žūt-
būtinės kovos už išlikimą ir už
politinę laisvę aplinkybėse.

Siemet tad, minėdami Jono
Jablonskio 120 metų gimimo ir
50 metų mirties sukaktis, giliai ir
su pagarba lenkiame galvas prie-

žmogui, atidavusį i mūsų ran-
kas patį patikimiausią tautos iš-
likimo laidą — sunormintą, nu-
šifuotą, visas moderniojo gyve-
nimo ir visos kūrybos sritis aprė-
piančią gimtąją kalbą. Bet tai dar
nereikia, kad Jonas Jablonskis
savo gyvenimu ir savo darbu lie-
tuvių kalbai jau užtikrino am-
žinybę ir tolimesnį jos vystymą-
si. Anaipol. Toliau tęsti rūpestį
lietuvių kalba jis paliko savo mo-
kiniams, mums ir ateities kar-
toms. Jis, galima sakyti, visus tik
užvedė ant kelio, be kurio die-
vai žino kur būtų nueita. Jis su-
smaigstė to kelio gaires, nurodė
jo kryptį ir tikslą, atnešdamas ir
pats didžiulį indėlį.

Reikia atsiminti, jog ir kalbos
mokslas, toliau nepuoselėjamas ir
apleistas, pradeda nykti, kaip ir
kiekviena kitų mokslų sritis.
Menkėja tada ir pats tiriamasis
objektas — kalba; pradeda nega-
luoti ir tą kalbą vartojanti tau-
ta.

Ar šia prasme mums šiandien
jau reikia būkštauti? Ir taip, ir
ne. Džiaugiamės, kad Vilnius
šiuo metu yra tapęs ne tik lietu-
vių kalbos, bet ir visos baltisti-
kos mokslo centru. Netruksta
ten ir puikiai pasiruošusių lietu-
vių kalbininkų. Tačiau reikia
baisiai apgailestauti daug pada-
rusio ir dar daugiau žadėjusio
kalbininko prof. Jono Kazlausko
okupacinę žūtį. Jaučiama okupan-
to pastanga lietuvių kalbą iš-
stumti iš kitų mokslo sričių, vi-
siems brukant vien rusiškus šal-
tinius. Rūpestį kelia ir nuolatinė
tenyškėčių kova prieš lietuvių
kalbon besibraunančias rusų kal-
bos itakas. Išvijoje pavojus ža-
lojamai lietuvių kalbai ne vien
tik kasdieniniam jos vartojime,
bet ir spaudoje šturpulingai aki-
vaizduojamas. Tačiau ir čia netrūksta
pastangų rūpintis kalbos geru-
mo lygiu, jo įsisavinimu ir pala-
ikymu net pačioje jauniausioje
kartoje. Bet ar tokių yra pakan-
kamai, reikėtų labai abejoti.
Mokslinė prasme Vakarų pasaui
lyje lietuvių kalba domisi dau-

Paaukotas gyvenimas

Apie Joną Jablonskį pakalbama ir parašoma vis tas pačias nuogai pilkas žinias: kur gimė, augo, mokėsi, parašė, ir tiek. O lig šiol nesudarėm jo asmens gyvo vaizdo: ryžtingo, kovojančio, nepalūžtančio... Iš tiesų, koks tai buvo žmogus? Kaip išsilydė jo būdas, kurie principai buvo jam kelrodžiai? Ar buvo jautrus ano laiko tautos rūpesčiams? Kur sėmėsi ryžto sunkiems įsipareigojimams? Ką jam davė Sūdavo žemdirbių kilmė? Pagaliau, kodėl liko mažiau populiarius už bendraamžius, lyg tik geras kalbininkas, daugiau nieko?

O buvo gi veiklus ir įtakingas visuomenininkas, įvairių lietuviškų sambūrių narys ar steigėjas, Aušros ir Varpo dalyvis. Ir neatlaidus kovotojas prieš pavergėją dar 19 a. gale, kai sąmoningų lietuvių, stojusių už savo tautą, buvo taip mažai. Todėl verta bent šioj sukakty šūlus faktus suglaudinti į gyvo asmens paveikslą ir — įžvelgti didį Joną Jablonskio heroizmą, aukojantis dėl tautos gyvybės bei jos kultūros. Šitaip priartinsim ir į savi dabarties: šiandien tokių žmonių skaudžiai stokojam, nes panaši kova vykdoma.

Kas ypačiai reikšminga J. Jablonskio biografijoje?

Visų pirma jis gabus ir stropus moksle — gimnaziją baigia aukso medaliu. Ir universitete profesorius aukštai vertinamas, tad atleičia pulki karjerą užtikrinta. Deja, jis ryžtasi savo gabumais tarnauti patriarkaliam ir skriaudžiamajam savajai tautai, todėl — visai negauna darbių. Čia ryškėja grynas ir tvirtas būdas: spirtis prieš tironą leteną, liekanti ištikimam savo principam ir griežtai atmetant karjeros vilionies. O nemaža auka, universitetą baigus bedarbiu skursti (verstis privačiom pamokom, namų mokytoju, teismo sekretorium etc.). Vos po 4 metų gauna mokytojo vietą Mintaujos gimnazijoje (Latvija, bet artli Lietuvos). Tačiau dėl lietuviškos veiklos už keleto metų išgyjamas tolyn į Taliną, o netrukus — vėl bedarbis... To negana. Už metų grįžti paskuba tėvynėn ir apibūna šiauliuose vėl tik pusiau darbeliu: grafo Zubovo biblioteką tvarko. Tik tai caro galybei atleis 1904 m. (japonų karas, atgauta lietuvių spauda), jis jau Vilniuje savą spaudą kuria, dirba Vilniaus žinių ir Liet. ūkininko redakcijose. Bet šeimos žmogus lėšų trūksta (1890 m. vedė K. Sketerytę, išaugino penkis vaikus), jis grįžta į Panevėžio mokytojų seminariją. Dievaži, vėl neilgam: greitai laiku atsiduria Brestė, o už kelių metų nukeltas į Gardiną. 1914 m. kilus karui dar nublokštas į Veližą Vitebsko gub. Kol pagaliau 1915 m. jau dirba lietuvių gimnazijoje Voroneže.

Ar tai ne klaidi vargo odiseja jaunam ir talentingam akademikui Rusijos priespaudoj? Be paliovos persekiojamas, bedarbiu skurstas, o gavęs darbą — stumdomas kone pramečiui šen ir ten, taip gal apie tuos įvairių darbų ir vietų pakandęs. Bet nepalaužtas, ryžto tarnauti saviškių šviesai neatsižadėjęs. Bent idealistas ir principo žmogus! Už lietuvių teises, už kultūros laisvę — savanoriškai paaukojo visą gyvenimą...

Ir 1918 m. grįžta į Vilnių džiaugtis Lietuvos laimėjimu — jau invaildo kėdėje... Bet ir ligos negalioj dar aistriai tebetiesia kalbos puoselėjimo darbus: straipsniai, vadovėliai, vertimai, komisijos, universiteto kūrėmas, profesoriaus pareigos... Ligoj ir senatvėje ne poilsis ar nuopelnų laureatų jam rūpi, tik veržlus tautos kėlimas aukštyti. Tame besalyginiame aukos darbe randa dvasiai atgaivą ir džiaugsmo atpildą. Ar tai ne asketas apaštalas, tiek vargo ir smūgių iškentęs, talentus ir jėgas idealui atidavęs?

Jono Jablonskio asmuo nuo tolo prieš akis gryna deimantu sužėri: būdo tiesumas, ištvermė ir ištikimybė kovoj už brolių sesių šviesesnę ateitį. O ir mokslo aruode jo

PETRONĖLE ORINTAITĖ

inašas milžiniškas, nes išbulino kalbą, padėjo pagrindus bendrinei ir rašto kalbai — aukštesnėm kultūros sritim naudotis.

Kalba — tautos gajumo esminė ašis. O J. Jablonskis zanavykų kilmėj įsigimęs „aštrų kalbos jausmą, lengvai skyrė pelus nuo grūdų... galvė anksčiau už kitus įžvelgti daugybę mūsų kalbos dėsnių“ (Pr. Skardžius, L.E. IX). Todėl tuomet įsiai tegalėjo trumpu laiku taip sudarkytą mūsų kalbą atkultūrinti ir į tikrą vagą įstatyti. Pagalvokim, ką šiandien turėtume be švarios ir lankščios kalbos? Kas būtų me sutur su „nobažnų chlopu gadzinkiniu liežuviu“?

Pr. Skardžius jį tiksliai apibūdina: realus idealistas. Pasaulio idealistų nemaža pasitaiko, tik jie dažnai vien šviečia, o ne šildo. Būna pernelyg nutolę nuo tikrovės ir „po daugy idėjas“ beskraida; arba išdidūs individualistai, nuo visuomenės atsispyrę, vien savo talentais besisotina; arba kraštutiniai svajokliai, nesiriję grumtis su realiom negėrovėm nei savo skaisčius idealus žemiškoj buity išbandyti. O Jonas Jablonskis, dėkui Dievui, buvo realus idealistas. Todėl tiek pasitaravo tautai. Ir nuo smūgių negniužo: kur jį nustūmė, ten sėjo laisvės ir kultūros sėklą, pavojų nei bauminių nepabėgęs.

Iš kur išdygo taip tvirta, nesavanaudi ir darbinga asmenybė? Pažvelkim į jo kilmės šaltinius. Sūdavo zanavykas nuo Naumiesčio pašėsupių. Žemdirbio ūkininko sūnus.

Jono Jablonskio motina, A. J. Šipailaitė — Jablonskienė (1913 m.).

Jono Jablonskio gyvenimo ir darbų reikšmingosios datos

1860.XII.30 Jonas Jablonskis gimė Kubilių kaime, Būbalių vls., netoli Kudirkos Naumiesčio; nuo 12 iki 17 m. gyveno Meištų kaime, o nuo 17 m. Rygiškių kaime, Griškabūdžio parapijoje.

1872 m. įstojo į Marijampolės gimnaziją, kurią baigė 1881 m.

1881 — 1885 studijavo klasikinę filologiją Maskvos universitete ir jį baigė.

1885 — 1887 m. vertėsi privačiomis pamokomis.

1887 m. gavo Marijampolės teismo sekretoriaus vietą.

1889 m. tapo Mintaujos gimnazijos mokytoju.

1890 m. pradėjo rašyti „Varpe“ ir sukūrė šeimą — vedė K. Sketerytę.

1900 m. Petro Kraušaičio slapyvardžiu parašė „Lietuviškos kalbos gramatika“ (išsp. 1901 m.).

1896 m. iškeltas mokytoju į Taliną.

1901 m. atleistas iš tarnybos.

1902 m. išremtas iš Lietuvos į Pskovą.

1903 — 1904 m. tvarkė grafų Zubovų archyvą Šiauliuose.

1904 m. persikėlė į Vilnių ir dirbo „Vilniaus žinių“ ir „Lietuvos ūkininko“ redakcijoj.

Zanavykai itin ryškūs tiesiu būdu ir įstangiu darbštumu. Auglus gymis, atviras žvilgsnis, kaimietiškas paprastumas. Lėta, bet oriai savigarbi elgsena. Atkaklūs ir tvermingi, tik nespirtūs. Net kalbėsenai rambai, vangiai nutęsiama, kaip sako: jie ne kalba, o giedoto išgieda žodžius. Neiškalbūs. Tačiau šnektaraiški ir skambiai įspūdinga, nors ne gražybili, o tiesmukiškai taupl, stačiokiška. Žodžiai tariami skalsiai, vis lyg dar apsimastant, todėl brandaus svorio ir prasmingi. Mintys brėžiamos nuosekliai ir grubiu stumumu, be sunkių padailinimų ar gudrių užuolankų. Darbe ar kalboj zanavykas tuščiom nesišvaisto, verčiau patyli. Atkeleivui iš kitur šio kampo žmonės rodo lyg šurkštoki ar nemandagūs. Lyg ne gana civilizuoti, primityvūs. Kita pykina toks šnekos ir elgesio delsumas ir rupumas. Miestiečiui šis žemdirbiškas natūralumas atrodo ir vulgarus.

Zanavykų ūkininkai darbštūs ir pajėgūs, bet salkingi: pėdos į risčią neplaka. Viskas eina palengva, apdairiai. Jų trobesiai jaukūs ir nenušėpe, kaimenės stambios, arkliai išerti. O sunkių molytų ir riebių juodžemių dirvos nešė apstų derlių. Tokio vaizdo būta ir caro laikmečiu, jokių lūšnų: jei per valsičių radosi kur apsilėdėlis, tą pirštais nubadė.

I akis krito dailūs kiemai ir vežlūs javal — gal nusižiūrėta į Prius puikius ūkius anapus Šešupės. Tvarkos ir gamtos grožio pomėgi liudijo puosnios, medžiais trėštai apklostos sodybos, dideli sodai, gėlių darželiai. Ir javų lygumų plotai standžiom jūrom bangavo.

Betgi zanavykų į mokslos kabinetis anuomet buvo labai sunku. Jei kapsul ar dūkui Marijampolės gimnazija vos pro vartus, tai tau ilgas klampynių ar pusnių kelias, net ir plentą pasiekus — duobėtas, išgruvelkos ūkių net keturi Šipailai, visi tos pat šaknies, žinoma, vis savaip vadinti: Kleventas, Matijūšas, Veronika (Veronikytis), Radušis. Jie čia nuo seno įsigyvenę, net apylinkėse ta pavardė pasisklido — Rudžius, Vo-verių, Liepalotų, Pavasių, Tuplikų kaimuose, gal dar kur.

1799 m. Paberžupiuose gimė Juozapas Šipaila, Seinų katedros kanaanininkas, Keturvalakių klebonas. O nuostabu, kad jau 19 a. pradžioj išėjo į kunigus, nes tuomet buvo retenybė valstiečio vaikui pakilti į mokslus. Matyt, Šipailai buvo ne tik prasigynę, bet ir ypatingai šviesi šeima. O kunigas net pavadės nesulenkinio, tai retas dalykas. Šis kanaanininkas ir išleido į mokslus

1905 m. įsteigė „Aušros“ draugiją pigioms lietuviškoms knygoms leisti.

1906 — 1908 m. mokė lietuvių kalbą Panevėžio mokytojų seminarijoje ir mergaičių gimnazijoje.

1908 m. persikėlė mokytojauti į Brestą.

1911 m. išleista „Lietuvių kalbos sintaksė“.

1912 m. perkeltas į Gardiną.

1914 m., prasidėjus karui, nukeltas į Veližą, Vitebsko gubernijoj.

1915 m. paskirtas Martyno Yčo lietuvių gimnazijos mokytoju Voroneže.

1916 m. parengė 2 dalių chrestomatiją „Vargo mokyklai“.

1917 m. išleido lietuvių rašybos taisyklių rinkinį „Mūsų rašyba“.

1918 m., pasibaigus karui, grįžo į Vilnių.

1919 m. Vilniuje išleista nauja P. Kraušaičio ir Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos gramatika“.

1919 m. persikelia į Kauną ir čia vadovauja lietuvių kalbos mokytojų kursams.

1922.II.16 įkūrus Lietuvos universitetą, išrenkamas Humanitarinių mokslų fakulteto profesorium.

1922 m. išleidžiama Rygiškių

Jonas Jablonskis po pamokų grįžta iš gimnazijos Gardine 1913 m.

vena Meištų kaime. Už penketo metų vėl pajuda — perka gražų, liepom apodintą ūkį Rygiškiuose netoli Griškabūdžio. Bet Jonas jau eina mokslus, tik atostogos namieje. Vis vien dar jis įsitraukia į kaimo buitį ir ją pamėgsta, bendrauja su kaimynais, viskuo domisi ir — daug kalbos dalykų įsimena. Net Rygiškių Jono slapyvardžiu pabrėžė savo kaimiškos prigimties kilmę.

Tėvas Juozas, dukart vedęs, išaugino septynis vaikus, Motinos Agnieškos Šipailiūtės gimtinės gūžta — Paberžupių kaimas. Ten iš vienuolikos ūkių net keturi Šipailai, visi tos pat šaknies, žinoma, vis savaip vadinti: Kleventas, Matijūšas, Veronika (Veronikytis), Radušis. Jie čia nuo seno įsigyvenę, net apylinkėse ta pavardė pasisklido — Rudžius, Vo-verių, Liepalotų, Pavasių, Tuplikų kaimuose, gal dar kur.

1799 m. Paberžupiuose gimė Juozapas Šipaila, Seinų katedros kanaanininkas, Keturvalakių klebonas. O nuostabu, kad jau 19 a. pradžioj išėjo į kunigus, nes tuomet buvo retenybė valstiečio vaikui pakilti į mokslus. Matyt, Šipailai buvo ne tik prasigynę, bet ir ypatingai šviesi šeima. O kunigas net pavadės nesulenkinio, tai retas dalykas. Šis kanaanininkas ir išleido į mokslus

1905 m. įsteigė „Aušros“ draugiją pigioms lietuviškoms knygoms leisti.

1906 — 1908 m. mokė lietuvių kalbą Panevėžio mokytojų seminarijoje ir mergaičių gimnazijoje.

1908 m. persikėlė mokytojauti į Brestą.

1911 m. išleista „Lietuvių kalbos sintaksė“.

1912 m. perkeltas į Gardiną.

1914 m., prasidėjus karui, nukeltas į Veližą, Vitebsko gubernijoj.

1915 m. paskirtas Martyno Yčo lietuvių gimnazijos mokytoju Voroneže.

1916 m. parengė 2 dalių chrestomatiją „Vargo mokyklai“.

1917 m. išleido lietuvių rašybos taisyklių rinkinį „Mūsų rašyba“.

1918 m., pasibaigus karui, grįžo į Vilnių.

1919 m. Vilniuje išleista nauja P. Kraušaičio ir Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos gramatika“.

1919 m. persikelia į Kauną ir čia vadovauja lietuvių kalbos mokytojų kursams.

1922.II.16 įkūrus Lietuvos universitetą, išrenkamas Humanitarinių mokslų fakulteto profesorium.

1922 m. išleidžiama Rygiškių

1922 m. išleidžiama Rygiškių

Tarmių vaidmuo jablonskinėje rašyboje

(Atkelta iš I psl.)

kalbos pagrindų priimtoji tarmė geriau kitų tarmių žmonėms nepažįstama, Jablonskis ir aiškino, kad pati rašyba, patys rašmenys, tam tikrų garsų rašymo grafinės ypatybės turi padėti įvairių tarmių mokiniams, skaitytojams ypač aiškiai, žodžius, formas iš savo tarmės atpažinti, suprasti. Kai kurie rašybos lengvinimo, prastinimo susirūpinę autoriai, anot Jablonskio, pvz. reikalauja išmesti raides *q, e, i, u*, ypač kad jomis žymimi garsai ilgai išviro ilgaisiais. Jablonskis atsako, kad ir ilgumus vis tiek turime žymėti rašte, nes jie ir žodžių reikšmę skiria tarnauja. O antra, tad nosinių vienkurių ar kitokių būdu nežyminti, kai kurių tarmių žmonės nežino, kaip kurtas raides tarti, net savo žodžių rašomojoje kalboje neatpažinti. Pvz. parašius „(rugių) brastva“ (vietoj *brastva*, kurią rytų aukštaičiai taria *brūstva, brostva*), lietuviai rytiečiai pamanytų, kad čia *a* po *r* ir *j* tarmėje turi būti *a* (kaip pvz. žodyje *sako*), o ne *ū*, o, ir taip šio savo žodžio nebeatpažinti.

Tačiau Jablonskis rašyboje buvo linkęs daugiau taikytis prie rašomosios kalbos pagrindų, einančios aukštaičių tarmės, negu prie kitų tarmių. Jis pvz. patarė (1893) rašyti vienaskaitos įgagininko galūnę *po ranka*, *po žeme* su *-a*, *-ę*, o ne *-q*, *-ę* (taip buvo rašoma ir galininko galūnė), kaip buvo pradėję rašyti tarmių derinamosios rašybos šalininkai (Baranauskas, Jauniūnas), nes mat tarmės rodo, kad čia tiek galininko, tiek ir įgagininko galūnės kilusios iš senesnių *-an*, *en* (tik įgagininko galūnė čia turėjo kitokią priegaidę, negu galininko). Tą savo patarimą Jablonskis rėmė tuo, kad galininko galūnė *-q*, *-ę* rašomosios kalbos tarmėje ta-

riama ilgai, o įgagininko — jau trumpai. Tačiau ir vėl, lyg abejodamas, tarė būsiant geriau ir tą įgagininko galūnę (*-a*, *-ę*) žymėti dar kokių diakritinių ženklų (esą gal statmeniniu brūkšneliu per apatinę tų raidžių dalį), kad tuo būdu būtų galima rašyti atskirti linksnius (vardininką *ranka* nuo įgagininko *su ranka*). Bet jau vietininko galūnėje neberikią rašyti *-ę*, kaip rašė dėl *ka* tik minėtų tarminių priežasčių Baranauskas su Jauniūnu (*galvoje, galvoje*), nes rašyboje šio linksnio vis tiek nebesumačiusime su kitais linksniais.

Be to, Jablonskiui (kaip kad K. Būgai ir kt.) tarmės kartu patarnavo ir nuoseklesniems bendrinės mūsų rašybos dėsniams nustatyti. Todėl pvz. 1901 m. savo gramatikoje jis rašė būsimoj laikui veikiančio dalyvio vyr. giminės vienaskaitos vardininko galūnę *-ias* (*nešias, dirbsias*), o ne *-es* (*nešes, dirbses*), kaip rašė daugelis to meto raštų autorių, nes mūsų kalboje ta būsimoj laikui galūnė esanti skirtingai nuo būt. laikui galūnės *-es* (*nešes, dirbses*); tai rodo ir rytų aukštaičiai, būsimoj laikui galūnę turdami *-ūs, -os*, tad skirtingai nuo būtojo laikui galūnės.

Išvados

Apskritai Jablonskis manė, kad ilgaiiui rašyba palengvės, kai rašomosios bendrinės kalbos pagrindų primtoji vakarų aukštaičių tarmė taps geriau pažįstama visame krašte. O tuo tarpu, nors ir atmetus tarmių derinimą rašyte, neišvengiamai jam teko ir rašyboje kiek atsižvelgti į įvairias tarmes, lengvinant jų atstovams bendrinį raštą skaityti, juo labiau kad kartais tarmės pagelbsti nustatyti, kai kurias „autentiškas“ žodžių lytis.

ges pradėjo vedybų užsakus taip: „Vytinis (botagas) po trečioką, vytnis po trečioką...“ Žmonės ėmė juoktis, tada atsisprąsdamas iš lakšto perskaitė: „Vytiniauskaitė su Trečioku...“

Šipailų senoji vieta (Matijūšų sodyba) buvo pulki ir turtinga. Platus sodas, kieme stovėjo aukštas, dailus kryžius. Bet vėliau įpėdiniam dalijantis, net trobas pasiskirstė, pvz. ketveriom durim klėties liko tik pusė su dvejom durim, net vaisiniai medeliai buvo iškasti. Vėronikų ūkis (ten būta žymlos moteries Vėronikos vardu) išdilo prieš pat 1918 m.

1925 m. išvykdamas studijuoti buvau mamos pataria gimes Kaune aplankyti. Bet nugirdusi iš kolegų humanitarų, jog J. Jablonskis, invalidas, esąs atstoko būdo — už ištartą kalbą klaidą tuoj rūsčiai subaras, nedrįsau nueiti. Tik jo seserį M. Čepienę daugkart lankiau. Buvo ir reikalių. Vyresnė Jablonskio sesuo Ona Kušnerienė Stalioraitienė gyveno netoli mūsų ir kelskart idavė šio to nuvežti seseriai: namie megtos vilnonės pirštines, kaimiški maisto skanėstai ir kitkas. Po karo, Lietuvai atsikūrus, miestai gana skurdžiai vertės, tai kaimiškos dovanos buvo tikrai laukiamos.

Toji Ona, jau apysenė, liesai aukšto ūgio ir stamantri, buvo sultingai vaizdžios šnekos — vis su humoru, kaip sako, ne pėsčia, pigiai jos nepirkti. Girdavos nusibeldžianti kada ir pas broį Kaune, bent smagiai išsišnekanči; jis ją megtos, visko klausinėjęs, kal ką net užsirašęs.

Kaip tikri sunkių molių artojai, zanavykai realistai. Todėl stangiai darbingi ir šėliu glaudumui myli savo žemę penėtoją. Bet būdo lėtu mu linke į gilų mąstymą, į nuodugnį svarstymus, sykiu aplinkos gamtoj išminties semiantis. Taip zanavykas tampa lyg nerangus, savaip konservatyvus. Tačiau toks charakteris kai kieno klaidingai suprantamas, net nemėgiamas. Betgi

kontempliacinė nuotalka ir gelminio galvojimo linkmė zanavykui išugdė nusektą tiesos įvalgą ir išradinę protą, taip pat pažangos būtinumo nuovoką. Taip susiliedę stipri savitarda ir valinga patvara darbu: jis nesibaldo ir dvigubą našta tempti, o veža kančias ir galo. Tai sunkiadiarį artojų įgimta žymė. O su moksliu atsiranda ir erdvesni akiračiai bei ryžtas atsidėti idėjiniam užmojam. Toks tipiškas zanavykas buvo ir Jonas Jablonskis.

Šio atkampio žmonės nėra greitai nei karšti, tolydžio stumlia trūša nuobodoku atkaklumu — nespragdo, tošim, kaip dūžiai arba aukštaičiai. Bet tuo įtampos delsumu darbą atlieka nuodugniai ir tiksliai, be mašiaties ar blaškymosi. Tokio tempo eigoj lyg nė nepavargstama — ilgai išstveriami. Ir pakanka laiko dar vis akim bei protu gilintis, išmintim turtintis: įžvelgti esmę ir prasmę, tolyn, erdvyn aprepti. Taip atsisijoja stambenos nuo mažmenų, apelinamos klūtys, išvengiama klaidų. Nuo šalies zanavykas atdo šaltas, lyg nepaslinkus ir apstingęs. Santūriai romus, apsisaldas kitam sava lengvai neaterijęs. Sakytum, introvertas. Tačiau letas mąslumas prūsina išmanymą ir kausto atsparą bei patvarumą. Jis neskubus, bet ką pasiryš — būtinai ištesės. Apie tokius čia paparsėj sakoma: Langsam, aber sicher!

Iš dalies gal dėl to šie sūdavių mažiausiai nutauto — tai ryškų kalboj ir būde, elgsenoj. Ir praktiškai nauda: anuomet labai sunkiom aplinkybėm daug šio krašto valstiečių vaikų įsisiekė į mokslus ir nemaža nusuvėre tautos prisikėlimo epochoj. Kur tuomet reikėjo pionieriškos pastangos ar išstvermės, o juoba taatinio grynumo nuovokos, ten dažnai stoji zanavykas (net keturi pasirašė Vasario 16 akta!). Taip ir J. Jablonskis tapo mūsų kalbos tėvu, nes iš pašėsupių panovių šaknų išsinešė šviesios kalbos daigus bei išraišką, taip pat ryžtingą stiprybę tarnauti savajai prantamas, net nemėgiamas. Betgi

(Nukelta į 4 pusl.)

Jablonskis moko ir bara rašytojus

Redakcijos pastaba. Prof. Jonas Jablonskis, formuodamas šių laikų lietuvių bendrinę kalbą, norėjęs, kad grynai ir taisyklinga kalba būtų naudojama ne vien tik kasdieniniame žmonių susišnirime, bet ir grožinėje literatūroje. Todėl jis grynai kalbinių požiūrių recenzuodavo kone visas išleidžiamas šios rūšies knygas, atkylai suregistruodamas jų puslapiuose randamas kalbos klaidas. Greičias, jis buvo be išimties visais, net artimiems savo pažįstamiems, net to paties fakulteto kolegoms profesoriams. Suprantama, kad kilo ir savotiška reakcija: rašytojų ginčas su Jablonskiu. Tačiau viešai spaudoje vestas ir abiejų pusių vietomis kiek pertemptas dialogas anuo metu buvo prasmingas. Vis dėlto jis prisidėjo prie tam tikro kalbinio susivaidymo ir mūsų grožinėje literatūroje.

Jeigu šiandien Jablonskis dar būtų gyvas, čia su mumis išvijoje, kaip jis sakyti, žvelgdamas ir dabarties plunksnos darbininkų raštus? Tikriausiai pradėtų taip: „Vyresnieji grynai ir taisyklingai savo kalbą ne vienas primiršo, o jaunesnieji jos taip ir neišmoko...“ Situacija ir aplinkybės šiandien daugeliu atžvilgiu išvijoje panašios ir tas, kuriose Jablonskis nerimo daugiau kaip prieš 50 metų tėvynėje. Anam Jablonskio rūpesčiui pavaizduoti duodame čia pora ištraukų iš tuometinės spaudos.

„Svietimo darbe“ 1926 m. I-me numeryje Jablonskis recenzavo literatūros ir meno žurnalo „Baras“ 1925 m. IX - X numerį. Rašytojų kalbos klaidų Jablonskis suregistruoja ne dešimis „Svietimo darbe“ puslapius. Čia pateikiame tik bendrąjį tos recenzijos įvadą. Antroju pavyzdžiu duodame Jablonskio kalbinį vertinimą.

ma Vinco Krėvės dramos „Skirgaila“ „Svietimo darbe“ 1925 m. 11-me numeryje jis pakloja vėl 9 puslapius „Skirgailos“ dramos kalbos klaidų. Spausdiname čia tik anos recenzijos baigmines išvadas.

Svetur iš literatūros kūrinių žmonės geriausiai išmoka kalbos. Ir mes rusiškai ar kaip kitaip esam išmokę ne tiek iš gramatikų, kiek iš žymių literatūros raštų, gera taisyklinga kalba parašyti.

Šiaip ar taip, literatūros dalykai skaitytoja ir kalbos moko. Mano rusų kalbos mokytojas gimnazijoje, kai pastebėdavo kurį mokinį negerai ir negerai kalba rašinius rašant, tuoj patardavo pastebėjimui mokiniui literatūros raštus skaityti. Ir skaitėm, ir mokėmės...

Kad mūsų literatūros kūrinių moko visi mus ir kalbos — to, deja, negalim sakyti: mūsų rašytojai daug kas, prieš rašydami savaip, kalbos mokėsi tikrai iš svetimųjų raštų, parašytų lietuviškai. Iš svetimųjų mokyklų jie yra gavę daug svetimų kalbos taisyklių, kuriomis jie dabar, ir lietuviškai, rašydami mūsų žmonėms, dažnai ir Lietuvoje naudojami. Šituo atžvilgiu jie yra ir kiek svetimi mums: jų raštuose yra nemaža ir tokių kalbos dalykų, kurie visai nesutinka su mūsų krašto žmonių ir su mūsų tautosakos kalba.

Šito dalyko mūsų rašytojai, deja, daug kas patys nesupranta — jie nesijaučia esą šituo atžvilgiu kiek nuodėmingi ir nesirūpina mokyti dabar tų savos kalbos taisyklių, kuriomis jie turi savo kūrinius kurti.

Šitos dramos kalba, deja, yra vi-

sai nevykusi, netinkanti rimtam literatūros dalykui. V. Krėvė šitoje dramoje labai nutolsta nuo savosios kalbos dėsnių. Savo veikalo kalboje autoriui patariu laikytis tų taisyklių, kurias turi jam, mūsų rašytojui, duoti mūsų tautosaka ir įprastinės mūsų gramatikos taisyklės.

Šitame reikale, kažin kodėl, eisina aikštėn ypač didelis autorius įpratimas reikšti savo mintis rusų literatūros posakiais, vietomis ir lenkiškais sakymais. Tuo savo įprastu autorius šiuo tarpu užkrečia ir visus „Skirgailos“ veikėjus, tiek lietuvių, tiek Lenkų atstovus, tiek vokiečių kryžiuočius, išsinešančius mums aikštėn šioje dramoje su savo kalbomis.

V. Krėvė, kiek žinau, buvo ilgą laiką nutolęs nuo savo žmonių kalbos; jis ilgokai gyveno ar turėjo gyventi ir dirbti Rusijoje, ten gavo progos gerokai primirkti tų svetimybių, kurių pilnoka beveik visų šios dramos veikėjų kalbos. Toli nuo Lietuvos gyvendamas, per mažai, gali būti, kreipdavo autorius dėmesio ir į savo gimtosios kalbos taisykles, į jos skirtumus.

Autorius, reikia tikėtis, iš šitos savo bėdos, neilgai laukęs, išbris: kalbos dalykas rašytojo darbui yra gana artimas ir brangus.

Autorius patariu, šiaip ar taip, budėti ir tikrai rūpintis savo raštų kalba; be kalbos nėra literatūros, literatūra žmonių įprastinė taisyklingoji kalba tesudaro. Literatas visur, rodosi, pasaulyje turi mokėti tą kalbą, kuria jis savo visuomenei rašo...

Šitais savo tvirtinimais vienam kitam rašytojui, gali būti, pasirodysiu tikrai vienašalis kalbininkas. Šiaip ar taip, šituo reikalu labai norėčiau, ir ju, rašytoju, nuomone išgirsti.

Rašytoja Zemaitė ir kalbininkas Jonas Jablonskis.

Su jo vadovėliais ir skaitiniais man padėjo rašomosios ir šnekamosios lietuvių kalbos pagrindus du labai geri, nepamirštami Rozalimo vidurinės mokyklos mokytojai: Jonas Dragūnevičius (suvalkieitis) ir Jonas Kirlys (rokiškėnas). Šalia Balčikonio Kaune per porą semestrų, gerėsiu mokytojų už anodu daugiau nebeturėjau.

Nuo Mažvydo ligi Lietuvos nepriklausomybės atstatymo bendrinė kalba — šnekamoji ir ypač rašomoji — išgyveno gausybę kryželių, konvulsijų, chaotiškų blaškymų, kaitaliojimų, mėgėjiškų iškojimų, savaliavimų, kol jie kietai į rankas sėmė Rygiškių Jonas Kriaušaitis — Jonas Jablonskis.

Mes, vaikai ir jaunuoliai, tosios natūrali sutvarkytos, sumoderintos, išvalytos ir jau į aiškių taisyklių rėmus sukalto lietuviškos kalbos mokėmės mokyklose iš lėto, palaipsniui ir visiškai normaliai. Žinoma, ne visi vienodai gerai, kaip lygiai ne vienodai išmokdavo matematikos, fizikos ar svetimų kalbų.

Tačiau mūsų vyresnieji prieš nepriklausomybės laikotarpio mokytojų kalbos ir jos painios rašybos su ausytėm ir raguoliais (t.y. nosinėm ir pan.) ir ne vienas niekad jos kaip reikiant nebeišmoko.

Nors šalia K. Jauniaus ir K. Būgos vėliau išaugo kitos gabių lietuvių kalbininkų specialistų kartos (ypač dabar labai pagausėjusios sovietinėje Lietuvoje), Jono Jablonskio padėti esminiai gramatikos ir rašybos pagrindai liko galioti ilgą dabar.

Jie keltėsi tik nežymiai, kaip laiko srovėje kinta ir pati gyvoji tautos kalba. Ir kas jau kone šimtmetį išbuvo, greit nebeišnyks.

Nenuostabu, kad Jablonskio siuvas kalbos drabužis (gramatika, sintaksė, žodynas, rašyba) pasirodė sunkus, kietas, truputį dusinąs ir varžąs ar stačiai neįkandamas ne vien vyresniems valstybės tarnautojams bei kitiem raštininkams.

Per ankštas ar tiesiog netikęs netrukus jis ėmė rodytis ir kai kuriems mūsų rašytojams — net patiem žymiausiems ano meto prozininkams ir poetams.

Ir jų vienas kitas išdriso maištauti prieš Jablonskio kalbinę „diktatūrą“. Išliko labai įdomios ir reikiamo temperamento kupinos diskusijos. Bent man, tada bebaigiančiam gimnaziją, jos atrodė labai reikšmingos ir patrauklios. Maištauti prieš ką nors mán visuomet būdavo žaviasias malonumas...

Mažieji rašytojėliai, aišku, dar nedrįso viešai kelti balso prieš Jablonskį. Bet Vincas Krėvė, Dainavos šalies pavadinimų dūžkas, Šarūno ir Skirgailos dramų autorius — išdriso berods pats pirmasis.

Menų kritikos žurnale „Pradai ir žygiai“ (Nr. 1, 1926 m. gegužės mėn.) V. Krėvė gan atkakliai pakėlė balsą „mūsų literatūrinės kalbos reikalu“ ir jau visai tiesiai atakavo rašomosios kalbos tėvą.

Pasiūtausta buvo, kad ir tėvą ir jo bendraminčius talkininkus Krėvė išvadino „blusininkais“, kurie dažniausiai visai be reikalo kalbos klaidom laiko „stilbiaus niuansus“. Tokie kalbos taisytojai tik padeda knygas užmušti.

Lietuviškam žodžiui

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

O mūs šventas, lietuviškas žodi,
Ilgą naktį vergijoj kalėjės,
Ne kaip vergas šiandien pasirodyk,
Bet kaip laisvas pavasario vėjas.

Be tavęs daugel kryžkeliuos krito,
Tau skambėt mūs padangę apgyne...
Nesulaukė jie tekančio ryto,
Bet sulauks Lietuva, jų tėvyne!

Jei tavęs nebekausto sugriuvę
Skaudūs pančiai, rakinę lig šiolei,
Šauk, vadink tu kiekvieną lietuvi,
Šauk kovon nemarion, ne prieš broli —

Šauk i žygi prieš svetimą jungą,
Iš kapų kviesk pakilti vaidilą —
Apie skaudų likimą ir sunkų
Užmirštų mūs dienų teparbyla.

Tepabus mūs krutinės užmigę,
Tepadės mūsų širdys vėl plakti,
Ir, išėję i viešelių žygi,
Sviesiu rytą paversim tą naktį!

Piemenėlio dainoj iš pagojų
Ir iš staklių seselės trinityuos,
Iš pilkosios žemelės artojų
Maldose tu aidėk iš bažnyčios.

O mūs šventas, lietuviškas žodi,
Kaip ramunė mūs žemėj pražydės,
Iš gimtųjų viensėdžių ir sodžių
Tu skambėk stebuklingas ir didis!

Tarp kitko, Krėvė paneigė ir kai kuriuos Jablonskio peršamus kalbos norminimo ir formavimo principus. Girdi, rašytojai negal visą laiką pasilikti kalbos atžvilgiu liaudies kalbos ir kūrybos plotmėje. Intelektualo jausmai ir pojūčiai subtilėsi ir sudėtingesni, negu liaudies žmogaus.

Šarūnas drąsiai pareiškė: „Liaudies žmogui pakanka kelių šimtų žodžių visiems savo jausmams ir išspūdziams išreikšti“, o rašytojui kūrėjui — ne.

O Balys Sruoga, palaikydamas Krėvę ir kitus rašytojus maištininkus, netrukus dar daugiau pašiepė Jablonskį, pasisakydamas, kad ir jis neketinas visur ir apie viską rašyti tik taip, kaip kalba jo kaimyninės parapijos — Pumpėnų piemenys.

(Nors tą Sruogos posakį aš pats 1933 metais pakartojau „Gimtosios kalbos“ žurnale, deja, dar nesuraugau to leidinio, kur jis taip rašė — bet tikrai žinau, kad rašė).

Visai panašiai dar 1927 metais savo draugui Antanui Venclovai laiške rašė ir Kazys Boruta, sužinojęs prof. J. Balčikonį pasitraukiantį iš humanitarinio fakulteto. Boruta tiesiog džiaugėsi: „Ir nejaugi tai ne absurdas — kuriamajį žodį sprauti į pasenusias supelėjusių gramatikų formas? Kad Balčikonis pasitraukė iš universiteto, gal ir ne didelio mums nuostolio. Nes jis stengė visus įtikinti, kad reikia rašyti taip, kaip kalba, anot Sruogos, Vilkaviškio ir Pumpėnų piemens. Jis visai nepripažindavo, kad kas galėtų kalbėti ar rašyti dar geriau už piemenis“...

Gaila, kad šių mano išspūdzio rėmai neleidžia suminėti daugiau maištingų išpuolių prieš rašomosios kalbos tėvą, pvz. kalbininko mėgėjo ir vertėjo Stasio Dabušio sieros rūgšties gaizgia ataką — „Ar prof. Jablonskis neklaidingas?“ (Žr. „Pradai ir žygiai“ Nr. 3 - 4, 1927 m.).

Mat Dabušio išverstą E. Ožėkienės raštų rinkinį Jablonskis gerokai pakadeno, ypač dėl vertėjo nevykusiai nukaltų daugelio naujadarų. Dabušis „kalbinką“ Rygiškių Joną už tai išvadino „taisyklininku“ ir dargi „pikčiurna seniu kritiku“, ir visom dūdom įrodinėjo Jablonsko klaidingumą, jo žodžių darybos principų trupumą ir nesugebėjimą suprasti stilistikos - literatūrinės kalbos plonybių. Šio per pikto rašinio tęsinio žurnalas toliau nebespausdino.

Ironija, kad vienas kitas Dabušio nukaltų naujadarų mūsų kalboje vis dėlto prigijo (pvz. išjuoka, domesys, sklaida, net minkštusolis).

(Nukelta i 4 psl.)

Ar paseno Rygiškių Jonas?

Atsiminimų akimirkos nuo J. Jablonskio kapo ir vėliau

BRONYS RAILA

Temą, dėl kurios man labiau priktu tylėti, buvau įtrauktas ir prikalbėtas gana keistu, atmintį sudirginusiu motyvu: Redaktorius Kazys Bražūnas ėmė gaudyti, ar nevertėtų kius nors palaidyti syki iškilusius Jablonskio kibirčius su mūsų ano meto rašytojais („stillists“). Tiesiai kai ką atsiminti — juk turbūt esu buvęs jo studentas. O svarbiausia — jis iš kažkurio veterano Chicagoje girdėjęs, kad prie Jablonskio karsto Kauno kapinėse aš sakęs kalbą, buvęs jauniausias kalbėtojas, ir dargi „gerai pakalbėjęs“...

Nė, jeigu kas dar ir po 50 metų prisimena tą mano „kalbą“, tai gal gal ir man vertėtų dar pakrapštyti atmintį.

Kiek žinau, tiesos čia tik perpus. Nėpavau Jablonskio studentas, niekad jo būte nesilankiau, nė vienos jo paskaitos negirdėjau. Kai 1927 metais atvykau Kaunan studentauti (tarp kitko, mokyti lietuvių kalbos ir literatūros), Rygiškių Jonas jau stropiai sirgo ir tik kai kuriuos vyresnius studentus dar priminėdavo savo būte.

Vienintelis kartas, kai regėjau jo palaikius ir su juo „kalbėjau“ (iš tikrųjų apie jį), buvo 1930 metų vasario 25 dienos vakarą Kauno kapinėse, nuleidžiant karstą į duobę.

Tiesa, kad tai buvo ligi tol Kaune didžiausios laidotuvės. Matyt, ir valdžia, ir tauta, ir kauniečių minia jau gerai suprato, koks didelis ir tautai nusipelnęs lietuvis čia amžinai atsiskiria.

O kas dar nežinot, kaip per laidotuvės lietuviui moka puošnial ir neturpami pakalbėti! Taip buvo ir prie Jablonskio kapo.

Auksaburniai didžiūnai stojosi ir keitėsi vienas po kito. Respublikos prezidentas, Universiteto rektorius, Humanitarinio fakulteto dekanas, kiti profesorai, provincijos gimnazijų direktoriai ar mokytojai, okupuoto Vlniaus krašto lietuvių vardu atskubėjęs Marcelinas Šikšnyš... Ir dar kiti, ir dar, ir t.t.

O tas vasaris buvo tikros lietuviškos žiemos mėnuo. Aplinkui gilus sniegas, kur nupustyta gruodas — ir labai šaltas vakaras. Rodos, dar ir vėjas svilino skruostus.

Kaip jauniausias ir turbūt nereikšmingiausias, aš gavau teisę pasakyti prakalbėję bene pats paskutinis. Kaip anuometinės Universiteto studentų atstovybės prezidiumo narys, buvau įgallotas su rašomosios kalbos tėvu atsisveikinti visų studentų ir specialiai studentų humanitarų vardu.

Prakalbą turėjau pasirašęs. Ji susidėjo gal iš kokių trijų trumpų sakinių. Užmušk, nebeatmenu jos turinio. Bet paskui iš ne vieno laidotuvių dalyvio kapuose girdėjau, kad tai buvusi „geriausia kalba“. Turbūt, nes štai net dabar vienas liudininkas Chicagoje ją prisiminė.

Ir suprantama. Kaip minėjau, anas pavakarys buvo labai šaltas. Visur sniegai, beveik spelgas. Iš kalbėtojų burnų garavo ne tik idėjos, bet ir balkšvi oro kuokšteliai. Visi sustipė laukė, kad tik greičiau baigtųsi gražbylostys.

O mano prakalba užtruko minu-

tę, gal pusantros. Aišku, tokiom apdovijimui ji daugeliui turėjo atrodyti geriausia ir išimtingiausia...

Tai gi dėl per jauno amžiaus man nebeteko pabūti prof. Jablonskio studentu. Bet kaip visi mano ir vėlesnės generacijos lietuvių moksleiviai, aš išaugau „ant Jablonskio“ (I) lietuvių kalbos vadovėlių. Jo gramatika ir sintaksė lydėjo mus per visą gimnaziją.

Lietuvos universiteto taryba 1923 metais. Prof. Jonas Jablonskis antroje eilėje, centre. Šalia jo dešinėje matyti Antanas Smetona, kairėje — kun. Juozas Tumas - Vaižgantas; žemiau, pirmoje eilėje — Maironis, Vincas Krėvė.

Paaukotas gyvenimas

(Atkelta iš 2 psl.)

suomeni. Jo veikloje daug artoji kamos įstangos. Tai karžygys, ištikimai nešęs pasiryžęlio našta lig laimėjimo. Tik toki tvirtabūdžiai atvedė mus į 1918 m. datą!

Jo asmenį paryškinti prigretin- kiti kiti panašius to laiko Zana- vykijos vyrus.

Dar priešvalandinis švietėjas ide- alistas A. Tatarė, pirmas mūsų be- letistas — jau 1863 m. buvo trem- tynis prie Volgos, negavęs lig mir- ties tėvynės grįžti. M. Sideravičius kaip apaštališkai ir išradinčiai sklei- dęs draudžiamas knygas, pats var- gūs gyvenęs ir skurdė miręs! Dr. J. Rūgys kokius drąsius planus kū- rė ir vykdė tautos gajumui stiprin- ti! Pr. Mašiotas — gabus vaikų skaitinių pradininkas. K. Prapuole- nis — nutautinimo per bažnyčias tiesus atidengėjas. Kanklininkai Puskunigis ir Strimaitis — tautinės muzikos atgaivintojai. S. Banaitis ir Vailokaikšas, vos laisvę atgavus, pir- mąjį veržė kėlė balsai nuskur- dinto krašto medžiaginę gerovę. Ir daug kitų, mažai teatmenamų, kaip J. Stalioraitis, jau Aušros laikais už lietuvių iš Seinų seminarijos išva- rytas. Luošas knygnešys Antanėlis, V. Kudirkos padėjėjas. P. Martišius, dar karui siaučiant, 1915 m. Rūdos parapijoje įkūręs 15 mokyklėlių, įvesdamas visuotinį mokslą mūsų jaunimui.

Net Amerikos šieivijoj tada Dė- dės Šernas Adomaitis, itin ryškus greta kitų švietėjų — beraščius fabrikyje juodadarbius taip mokslo alkiu įkaskino, jog tie, jau suaugę, bėgo į mokyklas, paskiau aibes lė- dą, draugių sukurė, įstaigų, laikra- ūčių, chorų, vaidinimų... O lietu- viškas knygas tikstančias išpirk- davo! Lietuvis atsidėjęs, jie gau- siai rėmė lėšom, net savanorių bū- ta... Pats gi Šernas vien moraliniu pelnu mlo, beturčių išgyveno.

Pijus Grigaitis, gabus ir moky- tas (trijų kunigų brolis), lengvai būtų aukso karjerą pas amerikie- čius pelnęs, bet stjo budėti savos spaudos vėžę, kuklia būtim ten- kinosi.

Gaila, tų etninių zanavykų šak- nų nebeliko: kolchozų sistema, smurtu staigiai primesta, kaip ma- ro siaubu išgriovė lietuvių bėr- brandimo gūžtas, ji baigia išdildyti ir mūsų sodybų kultūrą, kuri amžiais saugojo ir daigino tautos gemalo šaknis.

Ano meto Zanavykijai pažinti štai vienas kaimas iš 19 - 20 a. san- dūros, man gerai pažįstamas.

Liepalotai. Jau seniai vienkie- miais išskirstytas, kaimavičių menki ženklai telikę. O būdingas, nes daugmaž pačiam ploto vidury ir labai nuošalus, toli nuo vieše- lių ir miestelių ar miškų. Visi gy- ventojai lietuviai. Anksčiau būta vienuolika klemų, du jau išnykę. Likusių devynių keturi pusvala- kiai, maždaug po 20 margų, t.y. neturtingi, paauglius vaikus leidę ir samdiniais. Bet iš Liepalotų buvo išėję du kunigai, du gydytojai, in- žinierius, teisininkas. O už lietuvi- škas knygas keturios šeimos perse- klotos, Stiklių net motina buvo žandarų suimta, o šeši vaikai sve- tur išbėgo: du sūnūs ir trys duk- ros į Ameriką, vienas į Rygą. A. Demikis nuo didesnių bausmių kratom išsisuko (gal atsipirko), bet mažaisiais Lenkaitis vežimą su po- ra arklių (ir knygom!) pasiėmęs pa- likęs spruko, net tiklį užrašė ki- tam, kad valdžia neužgrobūt, tik laisvoj Lietuvoje teisės atgavo. M. Ši- pallos brolis žuvo pasiėmęs su kny- gom, sūnūs dėl streiko prieš rusiš- ką maldą iš gimnazijos išvartys.

Spaudą atgavus, kasmet 2 - 3 kartus būdavo suruošiami vadinai- mai Demikio kluone. Laikraščiai daugumą lankė, nes visi skaityt mo- kėjo, vartojo lietuviškus kalen- dorius.

Ir pelkės būdavo lyg sienos, saugo- jančios buitįs bei papročius pasto- vumą, gal jos apgynė ir nuo pasi- keitimų, nuo svetimų prierašų...

Todėl šių Novos sūduvių iškir- tinal brangi savybė: jie išliko gry- niau lietuviški, nenutautę. Lenkiš- kai čia niekas ne išsižiot nemokėjo, o nuo engėjų maskolių konservaty- tyvus zanavykas savaime griežtai atsiėjo. Kaip daugumas šio kam- po sąmoningų veikėjų, toks svei- kas lietuvis iš namų išėjo ir J. Jabo- lonskis (tautinį kovingumą įsikurs- tē bendravimu su kitais liet. stu- dentais). Taigi jam nereikėjo atlie- tūvė, kaip ne vienam kitų. Ir ne- tik gryną kalbos jausmą, jis įsigi- mē ir nesužaloto lietuviško gemalo bruozus: būdo tiesumas ir atspara, gili proto branda, ištikimybė prin- cipui ir asketiška įstanga pareigos darbu. Žinoma, tai būta laikų, kai technika dar neužgožė žmonių sa- vitumo, nevertė risčia bėgti ir ne- rimu blaškytis, galėjai ramia elga asmenybę turtinti, viską savitai ap- svarstant ir faktus įžvalgiai verti- nant. Kaip tik to stokoja modernus žmogus, civilizacijos patogumais iš- lepinatas ir nuvertas; jo žinios jau tobulu standartu nugludintos, o mintys ir darbai šuolio sparta ve- jami. Ir senoviniai žmonės nebe- branginami, laikomi negudriais, at- silikėliais. Be abejo, rask tu dabar pas mus keistuolį, kuris sau džiaugsmą ir gyvenimo prasmę jau- sant rungo kapurę užmauk, ką nuo- lat beklinosi nuo galvos...

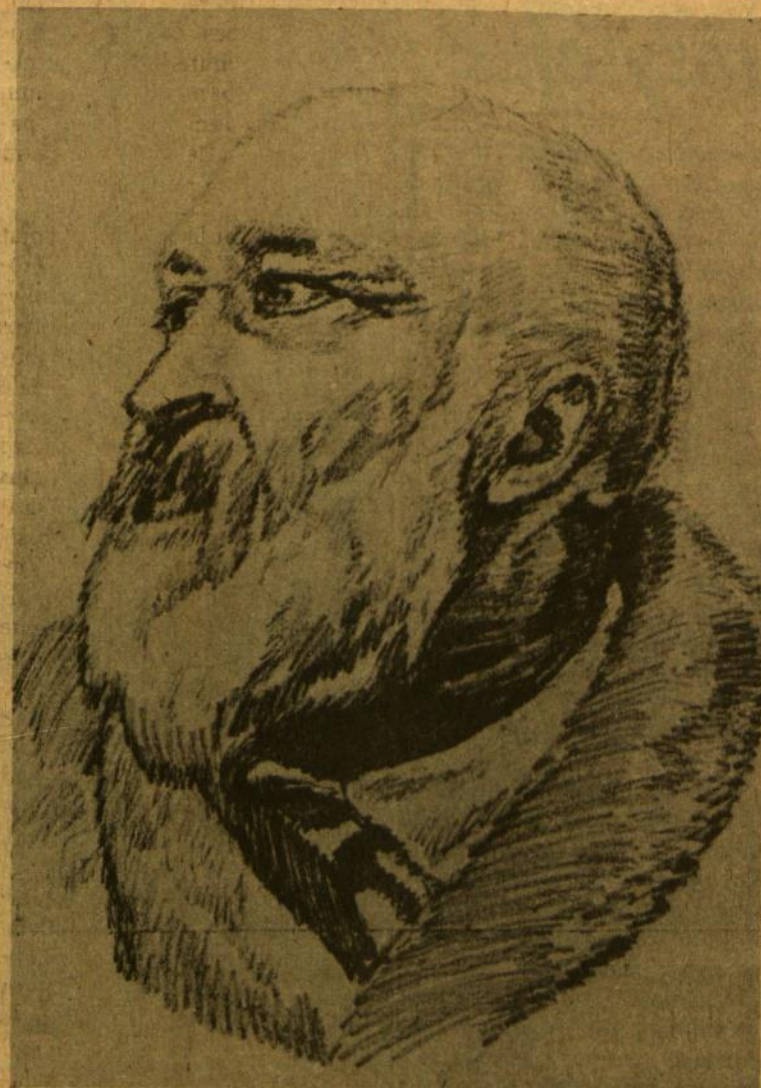
Dvejetas sodybų — Demikio ir Kuro — buvo su kryžium į ažuolą įkelti pakelėj; prieš Šeštines jie puo- šiami — visas kaimas suėję giedo- davo giesmes ir litaniją. Kituos kaimuos kryžių dar tankiau: anot mūsų tėčio, važiuodamas jau išvyk- ant rungo kapurę užmauk, ką nuo- lat beklinosi nuo galvos...

Gaila, apie kaimus nėra surink- tų tikslesnių žinių — apie žmo- nes ir įvykius, o dabar viskas su- naikinta, sodybų vietoj krūmai ir medžių kuokštai keroja; priviso žvėrių, usūrinių šunų gaujos bau- gina...

Zanavykų tarmė maždaug pata- po pagrindu bendrinei mūsų kal- bai ne todėl, kad iš čia kilęs Jabo- lonskis, o kad ši šneka nuo seno- vės laikų mažiausiai pakitusi ir ne- daug svetimybėm užteršta. Iš toli- mų amžių ji išlaikė seniausią pa- vidalą (garsai, galūnės, kirtis, žodynas etc.). Per baudžiavos ir svetimųjų priepauidas, spaudos draudimą ir Sibiro tremtį — šon išliko dar skambiai sultingas mū- sų karalių ir vaidlių žodis. O su kalbos sveiku nu galbūt rįsasi ir aplamai etninių elementų tikresnis išsilaikymas? Juoba, kad šis nepla- tus žemės ruožas Lietuvai abun- dant parodė tiek gajumo ir ryžto. Galbūt kiek lėmė ir geografinis už- darumas, nes anksčiau upės, girios

Zinia, kaip visur visada, ir zana- vykuose buvo visokių žmonių. Bet tie, kurie suprato istorinį momen- tą ir ryžos gelbėti tautą bei jos kul- tūrą nuo pražūties, šie karžygiai žengė tikro asketo žadu: kuklumas ir neturtas, bėkompromisinė savęs auka ir ištikimybė lig pat laisvės aušros...

Todėl J. Jablonskis atmintinas kaip vienas iš tos herojų plėjadės, kurie talentus ir visą save atidavė ateities Lietuvai. Težavi mus jo as- muo — brandi išmintis ir neatlai- di veikla broliui lietuviui iš vergi- jos išvaduoti. Už laisvę ir kultū- ros pažangą ligi laimėjimo! Tokių

Prof. Jonas Jablonskis (1860. XII. 30 — 1930. II. 23). Adomo Varno pie- šinys. (K. Puzinienės nuosavybė).

akademikų mum šiandien skau- džiai reikia, ar daug jų turime?

Kodėl J. Jablonskis liko mažiau garsinamas greta savo bendralai- kių? Juk buvo ne tik gabus filolo- gas, bet ir žymus visuomenininkas, atkaklus kariūnas prieš tautos smaigėjęs, Aušros ir Varpo žmogus. Vienas tu, kurie ir tamsiausioj priepaudoj tikėjo ateities Lietuva ir už ją galvas dėjo į jokių kompro- misus nėjo, tiesos principu niekad neišdavė, net nesuabejojo. Tik to- kio grynumo asmenys tegalėjo Lie- tuva į pelenų prikelti...

O J. Jablonskis jau primirštamas, jo asmuo ir nuopelnai nedaug mū- sų tepažįstami. Nors ir dabar jis nelaukia atlygio ar pagerbimo, tik- tai — suprasti jo idėjinio heroizmo kelią ir juo žengti. Jis laukia, kad jo pavyzdžių grumtumės už tiesą ir laisvę Lietuvai!

Štai vienas atvejis iš daugelio jo darbų, kai reikėjo didžios drąsos stoti už lietuvių, kai ne vien ru- sai slogino, bet ir lenkų neapykan- ta „litvomanam“ plikiai smogė, o paniekinti ir užgauti lietuviai patys savo tautybės nelabai tenumanė... Vos gavęs darbą Mintaujoje, J. Jabo- lonskis tuoj įsteigė slapta mokinų kuopelę (Kūdikis) ir per keletą me- tų tiek įtakos padarė, jog 1896 m. kilo gimnazijoj didžiulis streikas prieš maldos kalbėjimą rusiškai. Apie 150 mokinių pašalinta (pas- kiau dalis galėjo grįžti), o J. Jabo- lonskis tuoj išgrūstas tolyn nuo Lie- tuvos į Estiją. Bet streku daug lai- mēta: valdžia nebevertė melsis mo- kykloje rusiškai.

Zanavykas santūrus ir ypač ne- landus. Tad ir nemažiau nuveikda- mas, rečiau patenka į pirmojo garso žvaigždes. Dažniau lieka tik šiaip gerbtinų asmeniu, be ypatingų aureolių. Įgimtas kuklumas nėra godus, net bodisi garbės liaup- sių ir vengia išskirtinių pirmeny- bių pjedestalo. Taip ir J. Jablons- kis liko pusiau šešėly. Dirstelkim dar į porą jo kartos zanavykų — aiškiau atsiskleis ir jo asmenybės si- luetas.

Štai vysk. P. Būčys. Daugybės ano meto lietuviškų telkinių ir žy- gių dalyvis, daug rašęs įvairių raš- tų ir leidinių redagavęs (ir DRAUGĄ Chicagoj); kiek visur lie- tuvius lankęs, įstaigas kūręs ir va- dovavęs, net buvo Didžiojo Vilniaus seimo vienas pirmininkų! Jo biogra- fija fantastiška: lyg tikras dvasios milžinas, pajėgęs už dešimtį dirbtį jo gabumus ir Vatikanas įvertino — patikėjo ypač sunkias parei- gas. O visur jis buvo išmintingas ir darbštus, pajėgus ir nelėkštas. Apie jo asmenį rašo K. J. Duoba:

Ar paseno Rygiškių Jonas?

(Atkelta iš 3 psl.)

dėl grožinės literatūros raštuose gausėjantių stilistinių įmantrumų, neįprastų estetinių polėkių ar kalbinės logikos liberalumų.

Tikrai — maždaug visi sutiko, kad modernių laikų ir jų reikala- vimų tarnybon iš sodžiaus pašauk- ta lietuvių kalba turėjo skubiai perbėgti kelis savo transformacijos etapus. Pumpėnų piemenų ir net Vilkaviškio senučių žodynas ir kal- ba nebegalėjo būti užtenkama. Ir jau nepajėgs ji likti nuolat kalbos normų modeliu.

Čia tik rupiai susumavau. Dėl šių problemų, be abejo, dar ir atei- tyje nesiliaus diskusijos.

Man tačiau atrodo, kad galiausiai svarstybas daugiau laimės „rašyto- jų tezės, nes jos labiau pagrįstos kalbos kūrybos raida ir gyvenimiš- kų faktų sklaida.

Kalbą susikuria žmonės ir dabar rašytojai; jie ją vartoja, keičia, tobu- lina ar kartais gadina. Kalbininkai kalbą normuoja, skaitosi su jos se- nais, bet ir naujais duomenimis, ryškina josios vidinius prigimties įstatymus (ar dėsnius), kuriuos gy- venimas ne kartą laužo, kaip ir vi- sokias konstitucijas.

Tuo atžvilgiu Jablonskis ir kitų filologų įnašas lietuvių bendrinei kalbai sunorminti ir patobulinti bu- vo reikalingiausias, liks teigiamiau- sias ir didžiulis.

Kiek liūdnėsnė tiesa, kad likimas nebuvo palankus mūsų ligšiolinius kalbininkus gausiau apdovanoti ge- rų stilistų, kalbos estetų, vienu žodžiu — dar ir literatūriniais ta- lentais. Kaip pavyzdžiui, buvo ir bū- na Prancūzijoje, kur gramatikom taip pat nestinga „jablonskių“, bet bendroji kalbos raida labiau globo- jama filologų, kurie kartu būna ir didelio talento rašytojai.

Tikėkimės, kad tokių ims dau- giau atsirasti ir mūsų tarpe.

Ar paseno Tenas (meno ir litera- tūros teorijose)? — kadaise klausė Mūšos Dobilas.

Los Angeles, 1980. XI. 18.

turtų nepasigėdo. Jo ir rupus sti- lius primena Dovydaity. Buvo be- perdūt ambicijų, vien doram tiks- lui pasiūventės. O per greit daros lyg atliekamas, mums nebeįdomus. Nors tai dvasios didžiūnas — to- kie ir mus į gerovę išvedė. Kas bū- tume mes be Jablonskio kietaspran- diško ryžto ir pasiaukojimo?

Todėl negana vien jo raštus gval- dyti, kalbos darbus minėti ir jo triū- su naudotis. Jos asmuo ir dabar ak- tualus. Pagal Basanavičių ir V. Ku- dirką tik praėjus daigina dabartį r ateiti. Kodėl nepadavėm savo jau- nimui įspūdingai paruoštos Jabo- lonskio biografijos? Tuščia yra apgje-

Ar paseno Rygiškių Jonas? Klausčiau: ar paseno Jablonskis, „ant kurio“ mes užaugom ir tebe- augat jūs, jaunesnieji?

Nė kiek! Man ir šiandien vienas malonu- mas skaityti jo poleminius raštus, straipsnius apie jį ar ir tuo tarpu išsamiausia jo, kaip žmogaus ir kal- bininko, dviejų dalių biografiją. Lietuvoje parašyta A. Pirockino: „Prie bendrinės kalbos šakų“ ir „J. Jablonskis — bendrinės kalbos puoselėtojas“ (Vilnius, „Mokslo“ leidykla, 1977 ir 1978 m.).

Deja, šis kruopščiai ir Jabo- lonskio garbei kone apologetiškai pa- rengtas veikalas subliūra, kai auto- rius prieina laikus, kada, anot jo, „vadinamoji Lietuvos taryba 1918 m. vasario 16 d. demagožiškai pa- skelbė nepriklausomą Lietuvos valstybę“ (I) p. 121).

Sunku suprasti, ar pats autorius, ar koks kitas tamsus viršininkas reikalavo net ir tokiomis atvejais bū- tina agitpropiška kabinėtis ir vis dairytis „buržuazinių“ dėmių laisvosios Lietuvos gyvenime.

Tačiau Jablonskis ypač tebera gyvas ir jaunas tiem vėliausios už- sienio lietuvių kartos rašytojams ir kalbėtojams, kurių likimas ir moky- mosi aplinkybės maždaug panašios į anąsias prieš didžiuosius pasaui- linis karus.

Tai laikais mūsų rašytojai, kaip sykį bylojo Jablonskis, „nėr mokyti mokykloje kaip reikiant savo kal- bos, jauni būdami beveik nėr skaitę parašytų žmoniškia ir nusistojusia sava kalba raštų, jų daugumas svetimos mokyklose ir svietima kal- ba tėra eję mokslus, jie yra gyvenę gražiausią savo laiką beveik visi svetur ir mito gyvenami kitų tau- tų, kitų kalbų gyventais“.

Todėl, baigia Rygiškių Jonas sa- vo ilgą ir stilistiškai gana neskan- dyk, bet gramatiškai ir logiškai tai- syklingą sąkinį: — „...sava s k a l b o s dabar ir mūsų rašyto- jams reikia mokytis“.

Los Angeles, 1980. XI. 18.

RYGIŠKIŲ JONO

LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKA.

ETIMOLOGIJA

VIDURINĖS MOKSLO ĮSTAIGOMS.

ANTRASIS LEIDIMAS.

„SVYTURIO“ BENDROVĖS LEIDINYS

KAUNAS 1922 VILNIUS

Lietuvių bendrinės kalbos raidoje istorinio leidinio Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos gramatikos“ 1922 metų leidimo viršelis. Šioje gramatikoje Jono Jabo- lonskio tiksliai rasyba ir bendrinės kalbos normos tapo įteisintos ir val- stybinėje plotmėje.

Jonas Jablonskis. Dail. P. Aleksandravičius skulptūra Vilniaus Dailės muzejuje.